

bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi

bitig Journal of Faculty of Letters

(Cilt/Volume: 3, Sayı/Issue: 6, Aralık/December 2023)

Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'deki Sosyolojiye Kısa Bir Bakış

A Brief Overview Of Sociology in Turkey at 100 Years of the Republic

Nilgün ÇELEBİ

Prof. Dr.

nilguncelebi@gmail.com

 ORCID 0000-0001-6442-0117

Derleme

Geliş Tarihi/Received: 07.11.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 15.11.2023

Atıf/Citation

Çelebi, Nilgün (2023), "Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'deki Sosyolojiye Kısa Bir Bakış", *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (6), 105-112.

Çelebi, Nilgün (2023), "A Brief Overview Of Sociology In Turkey at 100 Years of the Republic", *bitig Journal of Faculty of Letters*, 3 (6), 105-112.

Bu makale iThenticate, turnitin, intihal.net programlarından biriyle taranmıştır.

This article was checked by iThenticate, turnitin or intihal.net.

Öz Bu makalenin konusu Türkiye'deki sosyolojinin tarihçesini özetlemektir. Türk entelektüellerinin sosyoloji ile tanışması 19. yüzyılda başlar. Sosyoloji öncelikle Osmanlı devletinin zayıflamasına karşı çareler üretme olasılığı olabilecek bir bilgi gövdesi olarak görülür. Cumhuriyet döneminde sosyolojiden beklentiler değişir. Sosyolojinin genç Türkiye Cumhuriyeti devletinin bekası için çok önemli bir misyon olan ulus inşasının yollarını gösterecek bir bilgi gövdesi olması beklenir. İlerleyen dönemlerde sosyolojinin daha sivil bir formata dönüştüğü gözlemlenir. Günümüzde 2022-2023 ders yılı sonu itibarıyla Türkiye'de toplam 105 üniversitenin 121 farklı pozisyonunda sosyoloji lisans eğitimi yapılmaktadır. Devlete ait üniversitelerin 1. öğretiminde 83 ikinci öğretimde 13 lisans eğitimi mevcuttur. Ayrıca 3 üniversite sosyoloji açık öğretim programı yürütmektedir. (16 üniversitenin 13'ünde 2. öğretim, 3'ünde açık öğretim sosyoloji programı vardır). Vakıf ve özel üniversitelerdeki sosyoloji lisans eğitimi sayısı ise 22'dir. Sosyoloji öğretimine gösterilen ilgi olumlu bir tablo sunmaktadır. Ancak bu ilgiye rağmen sosyologların kamu ve özel sektörde istihdam edilmelerinde sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunun giderilmesinin yollarından biri sosyoloji bölümlerinde verilen eğitimin içeriğinin sosyal hayatla bağlantılı olmasıdır.

Anahtar sözcükler: sosyoloji, toplum, devlet, birliktelik, istihdam

Abstract The subject of this article is to summarize the history of sociology in Turkey. Turkish intellectuals became acquainted with sociology in the 19th century. Sociology is primarily seen as a body of knowledge that could possibly produce remedies against the weakening of the Ottoman state. During the Republican period, expectations from sociology changed. Sociology is expected to be a body of knowledge that will show the ways of nation building, which is a very important mission for the survival of the young Turkish republic. In the following periods, it is observed that sociology transformed into a more civilian format. Today, as of the end of the 2022-2023 academic year, sociology undergraduate education is offered in 121 different positions in 105 universities in Turkey. There are 83 undergraduate programs in the first education of state-owned universities and 13 in the second education. In addition, 3 universities run open education programs in sociology. (Out of 16 universities, 13 have 2nd education and 3 have open education sociology programs). The number of sociology undergraduate programs at foundation and private universities is 22. The interest in sociology education presents a positive picture. However, despite this interest, there are problems in the employment of sociologists in the public and private sectors. One of the ways to overcome this problem is to link the content of the education given in sociology departments to social life.

Keywords: sociology, society, polity, socius, employment

Giriş

Sosyal hayatın işleyiş düzeni, sosyal olayların akışı ve geçireceği aşamalar ilk çağlardan beri gerek sosyal olaylara yön vermek isteyen yöneticilerin gerek sosyal hayat üzerine düşünen bilgi üreticilerinin dikkatlerini çekmiştir. Önceleri yaşam deneyimleri ve sosyal felsefe gibi aynı konuya yönelik iki farklı etkinlik olarak yürütülen bu tanıma, betimleme, açıklama, anlamlandırma ve yorumlama girişimleri 19.yüzyılda bilim şemsiyesi altında yürütülmeye başlanır. Auguste Comte'un verdiği adla insan birlikteliklerini tanıma etkinliğinin adı sosyoloji olarak belirlenir. Bu makalede sosyolojinin Osmanlı döneminden Cumhuriyet Türkiye'sine uzanan tarihsel gelişimi konu edilmektedir.

Sosyolojinin Türkiye'deki Uzun Yürüyüşü

Sosyoloji Auguste Comte tarafından 1838 yılında bir bilim dalı olarak bilgi dünyasına sunulduğu ilk yıllardan itibaren Türk aydınlarının da ilgisini çekmiştir. Bilindiği üzere Sosyoloji A. Comte tarafından pozitif bir bilim olarak betimlenir. Pozitif bilim olmak o

dönemde sözünün güvenilirliğinin kanıtı gibi görülür. Sosyolojinin geçmişten günümüze insan birlikteliklerinin açıklanması, günümüzün sosyal sorunlarının çözümü ve geleceğin sosyal olay ve birlikteliklerinin kestirilmesi üzerine güvenilir söz söyleyebilme kapasitesine sahip olduğu anlayışı çeşitli ülkelerde heyecanla benimsenmeye başlanır. Bu ülkelerden biri de Osmanlı devletidir.

İlber Ortaylı'nın kitabına verdiği İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı başlığı 19.yüzyıl Osmanlı devletinin o dönemi için kullanılabilecek en etkili ifadelerin başında gelir. Orta çağa son verme iradesini sergileyebilen Osmanlı ne yazık ki Yeni Çağ'ı kapatıp Yakın Çağ'a adım atanlarla arasındaki ticari, sınai, askerî, sivil, siyasi ve entelektüel güç farklılığına yol açan etkenlerin önemli bir bileşeni olan bilim ve teknikte gereken atılımı gösterememekte, rekabet imkânını hızla yitirmektedir. Bu sorunlara çözüm arayan başta Osmanlı devlet ricali için sosyoloji ilgilenilmeye değer bir alan olarak görülür. Sosyolojiyi Osmanlı siyasi ve entelektüel ortamına taşıyanlar öncelikle Sadaret makamı da denen Babiali, daha açık bir ifadeyle dönemin siyaset, idare ve matbuat hayatının ileri gelenleri ile Darülfünun'daki bazı hocalardır. Buradaki ilginç nokta sosyolojinin sarayı destekleyenler kadar saraya muhalifler arasında da taraftar bulmasıdır. Zira seçtikleri yol ne olursa olsun hepsinin ortak amacı devletin devamlılığını sağlamaktır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucularından ki Meclis-i Mebusan Reisliği de yapmıştır, Ahmet Rıza'nın Fransa'da yayımladığı Meşveret dergisinin logosu Nizam ve Terakki'dir. Bu ifade A. Comte'un da sloganıdır: Order et progress. Ahmet Rıza Jön Türklerin kurmakta oldukları derneğin adının da Nizam ve Terakki olmasını önermişse de diğer üyeler derneğin adının İttihat ve Terakki olmasını daha uygun bulmuşlardır. A. Comte'un sosyolojiden beklentisi şeyler ve kavramlar arasındaki bağların koptuğu metafizik dönemi yaşayan Fransa'nın bu kaotik durumdan çıkmasının ve düzenin tesis edildiği aşamaya geçip ilerlemeye başlamasının yolunu göstermesidir. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri ise Osmanlı devletinin dağılmakta olması karşısında önceliği dağılan parçaları bir araya getirmeye vermişlerdir. Osmanlı'da sosyolojinin devletin yönetiminden de öte devletin bekası üzerinde de etkili olabileceği umudu Osmanlı dönemindeki sosyolojinin bilim olarak konumlanmasında da etkili olmuştur.

Türkiye'de sosyoloji denince akla gelen ilk ad Ziya Gökalp'tir. O sosyolojisini, Osmanlı devletindeki kurumların ve imparatorluk tebası unsurların bir tespiti tanesi gibi dağılımlarının kaynağını gerek bu unsurların gerek rical-i devletin zihinlerindeki epistemolojik/metodolojik yanlışlardan kaynaklandığı tezine dayandırmaz. (Oysa A. Comte Fransa'daki kaotik durumun zihinlerdeki karışıklıktan kaynaklandığını, pozitif bilim sayesinde düşüncelerin berraklaşacağını, berrak zihinli kişilerin de düzenli bir toplum oluşturacaklarını ileri sürmüştü). Ziya Gökalp sosyolojisini daha ontolojik bir temelden hareketle kurar. Zaten dağınık olan parçalardan toparlayabildiklerini bir bütüne ait kılma idealini ve sonra da bu parçalar arası dayanışmanın imkânı arayışını yansıtan bir sosyoloji anlayışı geliştirir. Biz buna idea yönelimli polity (devlet?) merkezli bir sosyoloji tavrı diyoruz.

Osmanlı döneminde sosyolojiden bilimsel bir bilgi gövdesi olarak söz eden ilk yayınlar dergilerdir. *Servet-i Fünun*, *Meşveret*, *Hüsün* ve *Şiir* gibi dergilerin bazı sayılarında sosyoloji ile ilgili makaleler yayımlanmışsa da kapağında sosyoloji kelimesi geçen ilk dergi *Ulum-i İktisadiyye ve İctimaiyye*'dir. Dergi 1908-1911 yılları arasında 27 sayı yayımlanır. Yayımlayanlar Ahmet Şuayp, Mehmet Cavit ve Rıza Tevfik (Bölükbaşı)dir. İçinde sosyoloji makaleleri olan ikinci dergi *Bilgi Mecmuası*'dır. Türk Bilgi Cemiyeti'nin yayını olan bu dergi 1914'te yayımlanır. Sosyoloji makaleleri yayımlayan üçüncü dergi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Kürsüsü'yle bağlantılı olarak 1915'te kurulan *İctimaiyyat Darülmesaii*'nin yayını *İctimaiyyat Mecmuası*'dır. 1917 yılında yayımlanmaya başlanan bu derginin yayımlayıcısı Ziya Gökalp'tir. Bu dergi günümüzde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi adıyla yayımlanmaktadır.

Osmanlı döneminde kapağında sosyoloji kelimesi geçen ilk kitap ise 1912'de Fransızca'dan Türkçeye çevrilen *İlm-i İctimai Nedir* adını taşır. Kitabın yazarı Celestine Bougle, çeviricisi

Mustafa Suphi'dir. Türkçe'deki ilk sosyoloji ders kitabı Ziya Gökalp'in İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde verdiği derslerin metni olan *İlm-i İctimai*'dir. Bunun yayım yılı 1913'tür.

İlk sosyoloji dersinin kim tarafından nerede verildiği konusunda netlik olmamakla birlikte genel kabul İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerine Ahmet Şuayp'ın 1910 yılında İlm-i Cemiyet adlı bir ders verdiğidir. Ziya Gökalp ise 1911/1912 yılında Selanik'teki İttihat ve Terakki Sultaniye'sinde sosyoloji dersi vermiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi içinde Sosyoloji Kürsüsü kurulması ve bu kürsüye hoca olarak Ziya Gökalp'in atanması 1914'te gerçekleşir.

Bilindiği üzere 1914 yılında 1. Dünya Savaşı çıkar. Ancak Osmanlı bu savaştan önce de yıllardır savaş içinde olan bir devlettir. 1877 Osmanlı-Rus Savaşı, Balkanlar ve Ortadoğu'daki ayaklanma ve savaşlar, Doğu Anadolu'daki ayaklanmalar devletin temel kurumlarının düzenli çalışmasına imkân vermeyecek boyutlara ulaşır. 1918'te Dünya Savaşının bitmesinin akabinde yaşanan Millî Mücadele dönemi gerek devletin imkânlarını gerek ülke insanının enerjisini bilime hasretmesinde engel teşkil eder. Bu ortam 19. yüzyıl döneminin aydınları gibi 20. yüzyıl sosyolog ve sosyal bilimcilerinin de sosyolojiden beklentilerini etkiler. Bu noktada 1921 yılında Torino'da toplanan Uluslararası Torino Sosyoloji Kongresine Osmanlı devletinin Muslihiddin Adil başkanlığında bir heyetle katıldığını da not edelim. Ne var ki sarayın diğer girişimleri gibi bu çabaları da Osmanlı devletinin yıkılmasını önlemeye yetmez. Milli Mücadele yanlıları Anadolu coğrafyasındaki Türk unsuruna dayalı yeni bir devlet kururlar.

Bu dönemin öncekinden farkı 'ittihat' fikrinin ötelenmesi onun yerini 'ulus inşası' idealinin almasıdır. Mustafa Kemal Atatürk'ün 'Fikirlerimin babası Ziya Gökalp'tir.' cümlesi bu bağlamda anlamlıdır, Atatürk ve Ziya Gökalp arasındaki zihinsel bağı kavramamızın ipucudur. Ziya Gökalp'in elde kalan parçalar arasında dayanışmayı öne çıkaran, Emile Durkheim çizgisindeki kolektif bilincin kişinin seçenekleri ayırt etme, seçim yapma, karar verme süreçlerini belirleme yönünde etkileyeceğine dair beklentisi Cumhuriyet dönemi sosyolojisinde de bir ekol olarak devam eder. Bu çizgiye polity (devlet?) merkezli idea yönelimli sosyoloji anlayışı demekten yana olduğumuzu yukarıda ifade etmiştik. Bu noktada Ziya Gökalp'in E. Durkheim'in doğrudan izleyicisi olduğunu ileri sürmek her ikisine de haksızlık olacaktır. Ziya Gökalp dayanışmadan yanadır, kolektif bilincin kişi üzerindeki etkisini onaylar ama bu onun E. Durkheim'in diğer görüşlerini de tamamen benimsediği ve kendinin ondan ayrı bir sözünün olmadığı tarzında anlaşılmalıdır.

Ziya Gökalp dışında bir başka çizgi Prens Sabahattin tarafından çizilir. Prens de Türkiye'nin nasıl kurtarılacağı üzerine düşünür. Prens Z. Gökalp'ten farklı olarak bu kurtuluşun kolektif bilinçten kişiye doğru değil düşünce, inanç ve teşebbüs hürriyetine sahip kişiden kolektif bilince doğru giden bir hareketle sağlanabileceği anlayışını benimser. Sloganı Adem-i Merkezîyetçilik ve Teşebbüs-ü Şahsî'dir. Ancak Prens Sabahattin'in görüşleri Cumhuriyet Türkiye'sinde ne resmî mahfillerde ne akademide ne kamuoyunda ve onun sözcüsü olması beklenen basında kabul görür. Prens Sabahattin çizgisinin yansımalarını Türk siyasi hayatında kısmen 'Özallı yıllar' olarak siyasi tarihimize geçen dönemde görebiliriz. Sosyoloji camiası içinde ise Şerif Mardin ve Nilüfer Göle'nin aynı zaman mekân bileşkesini paylaşan insan birliktelikleri arasındaki yakınlaşma ve uzaklaşmaları, çekme ve itmeleri içinde sergilendikleri ortamların tarihsellikleri ve kültürellikleri temelinde, sosyal hayattan toplanan verilerle açıklama gayretleri onları Prens'in çizgisine yaklaştırır. Biz bu çizgiye veri yönelimli, 'insan birlikteliği/birliktelik' (socius?) merkezli sosyoloji tarzı diyoruz. Burada kullanılan insan birlikteliği ya da birliktelik kavramı her türlü insan birlikteliklerine işaret eder. Bu birliktelikler sosyal hayat içinde gerek sosyal kişilerin gerek kolektif kişiliklerin süreklilik ve yaygınlık kazanan, süreçselleşen yapma ve etmelerinin, sunumlarının olaydan olguya, gruplaşmaya, farklı derecelerde yapılaşmaya, kurumsallaşmaya uzanan bir seyir

izlemesiyle ve bir kategorizasyon, bir interseksiyonaliteye yol açmasıyla hayatıyet kazanır. Bu insan birlikteliği betimlemesi aslında günümüzde toplum dediğimiz birliktelik formunun daha kapsamlı, ayrıntılı ve daha gerçeğe yakın bir tarzda betimlenmesidir. İnsan birlikteliklerinin mekanik bir yapboz oyunu gibi değil ama tarihselliğe ve kültürelliğe sahip özel bir varoluş tarzı olarak görülmesi imkânını ve fırsatını sunar, pekiştirir. Sosyolojimizde Prens Sabahattin'in görüşleriyle bağlantıları olmamakla birlikte çalışmalarında alttan alta tarih ve kültürün gürül gürül aktığı diğer adlar Niyazi Berkes ve Baykan Sezer olarak ifade edilebilir.

Türkiye'deki sosyoloji anlayışında üçüncü çizgiyi yine veri yönelimli ama toplum (society) merkezli olarak adlandırmaktan yanayız. Bilindiği üzere 'toplum' ulus-devletin sivil okuması olup modern bir insan birlikteliği formudur. Nasıl ki ulus-devletin tarih sahnesine çıkışı Fransız devrimi süreci içinde adım adım gerçekleşmiş ise toplum da yine bu süreçte ulus-devletle birlikte inşa edilen bir birliktelik formudur. Toplum aradaki tüm farklılıklara rağmen kederde, sevinçte, tasada, kıvançta ortak olan ya da olması beklenen, nitekim bu idealleri gerçekleştirmek üzere özel kurumların tesis edildiği insan birlikteliğidir. Toplum merkezli sosyoloji bu toplumun 1923'te cumhuriyetin kuruluşuyla tesis edildiği sayılısından hareketle, sosyolojik araştırmanın temelini bu tarihi dikkate alarak sosyal kişiler ve kolektif kişilikler arası işlevsel ya da bozuk işlevsel ilişkiler ağına dayandırır. Bu çizginin temsilcileri olarak Behice Boran, İbrahim Yasa, Mübeccel Belik Kıray ve sonraki kuşaktan Emre Kongar adları ifade edilebilir. Bu adların birleştikleri bir nokta da konularına ya doğrudan ya da görünenin itici gücü olarak makro seviyeden bakma eğilimleridir. Öte yandan bu çizginin yani toplum merkezli, veri yönelimli sosyoloji çizgisinin Türkiye'deki çok özgün bir adı Gerhard Kessler'dir. G. Kessler'in Türkiye'deki sosyolojinin kurumsallaşma tarzı ve gelişim doğrultusundaki önerilerini ifade ettiği metni bugün bile tazeliğini korumaktadır. G. Kessler'in sosyoloji anlayışının somutlaştığı örnek Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'dur. G. Kessler ve Z. F. Fındıkoğlu'nun birleştikleri diğer bir nokta ise konularını doğrudan mezzo seviyede ele alma eğilimleridir.

Bu noktada şu da not edilmelidir ki, burada sosyologlarımızın ana metinleri üzerinden yapılan ve sosyologlarımızın sosyoloji yapma tarzları, içinde yaşadıkları birliktelik formunu nasıl tahayyül ettikleri ve analiz birimlerinin ne olduğu temelinde yapılan bu ayrıştırma Türkiye'deki sosyoloji tarihi üzerine yazan herkesin paylaştığı bir bakış olarak nitelendirilemez. Günümüzde hâlâ Türkiye'deki sosyolojiyi Ziya Gökalp-Prens Sabahattin farklılığı üzerinden betimleyenler vardır. Başka bir görüş ise H. Bayram Kaçmazoğlu'nun İstanbul Ankara ekolleri arasında yaptığı ayrıştırmaya dayanır. Kanımızca bu betimlemelerin hepsi ayrı bir değer olarak görülmelidir. Bunlar birbirini dışlayan farklılaştırmalar olarak değil farklı ölçütler temelinde yapılan kategorileştirmeler olarak alınmalıdır. Tarihsel bağlamda özetlemeye çalıştığımız sosyolojimizdeki bu panoramik görüntü içindeki farklı çizgiler, yönelimler ana hatları ile günümüzde de devam etmektedir. Kuşkusuz bir yandan bu süreklilik gözlemlenirken bir yandan da dünyadaki sosyolojik tavır ve yaklaşımlardaki, metodolojik ve teorik bağlamlardaki değişme ve dönüşmelerden de etkilenilmektedir.

Yukarıda değinilen 'toplum merkezli veri yönelimli' sosyoloji anlayışı 2. Dünya Savaşı sonrası sosyoloji çalışmalarında temel paradigma olarak kabul edilmişti. Kuşkusuz, bu sosyoloji anlayışına 19. yüzyıldan beri karşı duranlar olmuştur. Alman düşünce geleneğinin kültür temelli bakışı, tarihsel maddeci yaklaşımın ekonomi politik temelli analizleri, 1950'lerde Birleşik Amerika içinden sosyolog Wright Mills'in Talcott Parsons'dan hareketle 'Grand Theory' eleştirileri uzun yıllar sosyolojinin elbise dolabındaki iskelet muamelesi görmüştür. Nitekim 20. yüzyılın son on yılından günümüze gelen süreçte sosyolojiye yöneltilen bu eleştiriler ve bunlara eklenen yenileri günümüz sosyolojisinde paradigma değişikliği olmasa bile paradigma çeşitliliğine yol açmıştır. Kuşkusuz Türkiye'deki sosyoloji çalışmaları da bu genel süreçten etkilenmektedir. Gözlemlerimize göre genç kuşak sosyologlarımızın yayınları dünya literatürünü dikkatle izleyen bir bakışın ürünü olup bunlar uluslararası literatüre giren çalışmalarla rahatlıkla boy ölçüşebilecek seviyede başarılıdır.

Günümüzde Durum

Sosyolojinin günümüzdeki durumuna bireysel başarılar değil ama kurumsal gelişim açısından baktığımızda da yüzümüzü güldüren örneklerle karşılaşmaktayız. Araştırma ve yayın alanında akademik niteliği yüksek dergilerin yayımlandığını, saygıdeğer yayınevlerinde sosyologlarımızın kitaplarının basıldığını gözlemlemekteyiz. Nebiye Konuk Kandemir'in Yükseköğretim Kurulu kayıtlarından tespit ettiği üzere 2022-2023 ders yılı sonu itibarıyla devlete ait üniversitelerin birinci öğretimde 83, ikinci öğretimde 13, açık öğretimde 3, vakıf statüsünde ise 22 üniversitede toplam 105 sosyoloji lisans eğitimi veren bölüm bulunmaktadır (Gerek birinci ve ikinci öğretim yapılan bölümler gerek açık öğretim yapılan bölümler aynı üniversite çatısı altında oldukları için toplam 121 değil 105 olarak belirtilmiştir.). Yine Yükseköğretim Kurulu kayıtlarına göre 2022-2023 ders yılı sonu itibarıyla sosyoloji lisans programında kayıtlı devlet üniversitelerinin birinci öğretiminde 19.849, ikinci öğretiminde 2.037, açık öğretimde ise 111.940 öğrenci bulunmaktadır. Aynı dönemdeki öğretim üyesi sayısına baktığımızda devlet üniversiteleri sosyoloji bölümlerinin birinci öğretimde 605, ikinci öğretimde 111 öğretim üyesi istihdam ettikleri görülmektedir. Vakıf üniversitelerindeki sosyoloji bölümü öğretim üyesi sayısı ise 134'tür.

Gençlerin sosyolojiye yönelmeleri açısından bakıldığında, bu rakamlar sosyoloji adına memnuniyet verici verilerdir. Öte yandan sosyoloji açısından bir sorunumuz bulunmaktadır ki o da sosyologlarımızın topluma hizmet etme konusunda karşılaştıkları bariyerlerdir. Sosyologların sosyolojiye ilişkin bilgi ve becerilerini icra edebilecekleri, bilgi ve becerilerini topluma sunabilecekleri üç alan vardır: Yükseköğretimde akademisyenlik, orta öğretimde öğretmenlik ve çeşitli özel ve kamusal kuruluşlarda sosyologluk. Sosyologlarımızın akademisyen ve öğretmen olma gibi idealleri varsa da bu ideale ulaşabilme imkân ve fırsatları giderek daralmaktadır. Üniversitelerin ve liselerin sosyolog istihdam etme kapasiteleri ile sosyoloji diplomasına sahip olanların sayıları arasındaki açıklık giderek büyümektedir. Bu durum karşısında alınan tavırlardan biri genelde üniversite özelde sosyoloji eğitiminin meslek değil formasyon kazandırmak amaçlı olduğu, dolayısıyla sosyolojinin bir meslek olarak görülmemesi gerektiğidir. Diğer bir tavır ise ki biz bu tavırdan yanayız, sosyolojinin bir meslek olduğudur. Zira sosyoloji eğitimi temel bilimsel bilgi üretiminin yani kavram kuram geliştirmenin yanı sıra sorunlara çözüm önerme anlamında politika da üretebilen bilgi ve beceriye sahip sosyologlar yetiştirmeye yönelik olmalıdır. Sosyolojik bilgi kuramsal ve empirik bilginin toplamıdır. Temel bilim; kuramın ve verinin bileşkesi olan araştırma tipine dayanır. Veriyle sınınamayan, sınınamayan kuramsal sözün/kavramın bilimde yeri yoktur. Ne var ki sosyoloji bilimsel bilgi üretiminden ibaret değildir. Bilim soyut bir bilim için yapılmaz. Bilimsel bilgi üretme etiği; bir bilim dalında üretilen bilginin hayata uyarlanmasıyla, tatbikiyle, uygulanmasıyla da sorumlu olduğuna işaret eder. Uygulamalı sosyoloji bilimsel bilgiyi hayatın herhangi bir alanındaki sorunun çözümüne uyarlayabilen sosyoloji alanıdır. Sosyoloji eğitimi sadece kuramsal bilgilerin aktarıldığı bir etkinlik olamaz. Sosyoloji eğitimi gerek kuram ve empirinin bileşkesi olan sosyolojik bilginin üretilmesi sürecini öğreten gerek bu bilgiyi sosyal hayatın herhangi bir sorununun çözümüne uyarlayabilme bilgi ve becerisini kazandıran bir eğitim olmalıdır. Bu, gerek toplumun kaynaklarıyla eğitim öğretim yapılan her kurumun topluma ödemesi gereken borcu gerek bilim etiğinin gerekliliğidir.

Öte yandan şu nokta da özellikle önemlidir: temel ya da uygulamalı sosyolojide yoğunlaşma sosyoloğun ilgi alanıyla, imkân ve koşullarıyla bağlantılı bir konudur. Bazı sosyologlar temel araştırma içinde bazıları temel araştırma sonunda ortaya çıkan bilimsel bilgiyi hayata uyarlayabileceği uygulamalı, politika önerici sosyoloji içinde kendini daha verimli görebilir. Mesleklerinin hangi alanına yönelecekleri kendi öznel seçimleridir. Diploma veren bölümlerin açtıkları dersler için böyle bir seçim söz konusu değildir. Bölümler hem kuram/kavram hem politika üretimine yönelik dersler vermekle yükümlüdür. Bunlar arasından seçimi yapacak olan sosyolog adaydır.

Sonuç

Cumhuriyetin 100. yılında sosyolojinin Türkiye'deki yolculuğunu konu edinen bu makalenin sonunda özellikle genç kuşakların dikkatlerine sunulmasında fayda görülen bazı noktaları vurgulamanın gerekli olduğu da açıktır. Öncelikle vurgulanmalıdır ki sosyoloji sadece Türkiye için değil dünyanın neresinde olursa olsun doğal ve sosyal hayatı gerek dün paylaşmış gerek bugün paylaşmakta olan gerek yarın da paylaşacak olan tüm sosyal kişiler ve onların oluşturdukları birliktelik formları için söz söyleme yükümlülüğünü üstlenmesi gereken bir bilim dalıdır. Sosyologlar işte bu yükümlülüğü taşıma yetkinliğine ve sorumluluğuna sahip olduklarının bilinciyle kendilerini yetiştirmelidirler. Bunun için sosyal hayatın dünü ya da bugününe ilişkin verilerini toplayabilecekleri araştırmalarını yapmalı, verilerini kavrama taşıyarak bulgulaştırabilmelidirler. Ancak sosyoloğun sorumluluğu sosyolojik bilgiyi üretmekle sınırlı değildir. Sosyolog bunun yanısıra Aristoteles'in Phronesis olarak adlandırdığı yaşama sanatındaki performansı pratik bilgelige dönüştürecek politika önerileriyle de sosyal hayat alanına, kamusal hayata katkılarını sunmalıdır.

Kaynaklar

- Bogle, Celestine (1909-1912/2014), "Sosyoloji Nedir?", çev. İsmail Suphi, çevrim yazı A. Erdoğan, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 28 (1), 323-334.
- Coşkun, İsmail (1991). "Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair", yay.haz. İsmail Coşkun, *75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji*, 13-27, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Çelebi, Nilgün (2015) "Sosyoloji Tarihimize Kısa Bir Bakış", yay.haz. Nevin Güngör Ergan, *Türkiye'de Sosyolojinin Yüz Yılı Sosyoloji Konferansları Özel Sayı* (52), 13-28.
- Ergin, Osman (1941), *Türkiye Maarif Tarihi* c. 3, İstanbul: Osmanbey Matbaası.
- Erişçi, Lütfi (1942), "Türkiye'de Sosyolojinin Tarihçesi ve Bibliyografyası", *Sosyoloji Dergisi*, 1(1), 158-167.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri (1950), "Profesör Kessler'i Uğurlarken", *İş*, 17(113), 5-18.
- Fildiş, Berna (2019), "Türk Sosyoloji Cemiyeti'nin Resmî Dergisi: Sosyoloji Dünyası", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(36), 443-476.
- Kaçmazoğlu, Hacı Bayram (2003), *Türk Sosyoloji Tarihi 2.*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kafadar, Osman (1998), *Türkiye'de Yükseköğretimde Felsefe Eğitimi-Tarihsel Gelişim ve Lisans Eğitiminin Bir İncelenmesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Konuk Kandemir, Nebiye ve Işık, E (2023), "Türk Yükseköğretiminde Sosyoloji Eğitiminin Son Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme", *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2). 740-759.
- Meriç-Yazan, Ümit (1997), "Önsöz", *İçtimaiyat Mecmuası* 1-6 1917, reprint, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırma Merkezi.
- Toprak, Zafer (1987), "Türk Bilgi Derneği (1914) ve Bilgi Mecmuası", *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri*, yay.haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 247-254.
- Toprak, Zafer (1988), "Giriş Türkiye'de Toplumbilimin Doğuşu", *Türk Toplumbilimcileri 2*, Emre Kongar, İstanbul: Remzi Kitabevi, 13-29.
- Toprak, Zafer (2012) "1921 Torino Uluslararası Sosyoloji Kongresi ve Türkiye", *Toplumsal Tarih Dergisi*, (225). 56-70.

Nilgün ÇELEBİ

Ülken, Hilmi Ziya (1950), "Türk Sosyoloji Cemiyeti", *Sosyoloji Dergisi*, 6, 137-139.

Ülken, Hilmi Ziya (1979), *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları.

Yalvaç, Mehmet (1985), "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Sosyoloji Eğitiminin Tarihçesi (1912-1982)", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak, 57-73.